

## ZAPISI

Mitja Skubic

## JANOŠ HUNYADI V KATALONSKI EPSKI KNJIŽEVNOSTI

*Tirant lo Blanc* je najpomembnejši viteški roman katalonske književnosti. Poznan in cenil ga je že Cervantes: bravec Don Kihota je gotovo v spominu scena seziganja knjig, ki da so zanesenemu hidalgu iz La Manche zmedle glavo. Pri odbiranju knjig za ta avtodafé se rešita ognja samo dve, portugalski *Amadís de Gaula* in pa katalonski *Tirant lo Blanc*, in ta zaradi svojega realizma: to je namreč najboljša knjiga na svetu, tako modruje župnik, saj v tej zgodbi vitezi jedó, spijo in umirajo v svojih posteljah ter pred smrtjo naredijo oporo, česa takega pa ni v drugih delih viteške književnosti.

Roman je delo Katalonca Joanota Martorella in je bil napisan v letih 1460 do 1468. Delo je izšlo šele po pisateljevi smrti, in sicer leta 1490 v Valenciji, in je takoj doživelo velik uspeh, tudi v evropskem merilu: prvi prevod v kastiljščino je iz leta 1511 (Valladolid; ta prevod je poznal Cervantes). Za Italijo je znano, da je bilo delo prvokrat prevedeno na dvoru Gonzagov v Mantovi, žal se prevod ni ohranil. Naročnica, oziroma navdihovalka prevoda je bila Isabela d'Este, ki se je bila iz Ferrare primožila v rodbino Gonzaga in naredila dvor v Mantovi za pomembno žarišče renesančnih idej. Martorellovo slavo je razširil prevod, izdan v Benetkah leta 1538, znano pa je, da so bile Benetke od časov Alda Manuzzija vodilno mesto evropskega tiskarstva. Literarni uspeh romana v Italiji dokazujeta ponatisa prevoda v letih 1566 in 1611.

Razen na že omenjenem mestu se v Don Kihotu pojavlja katalonski roman kot delen vzor Cervantesu, posamezni motivi pa so navdihnili tudi druge evropske literarne ustvarjalce, tako italijanskega epskega pesnika Ariosta, pisca novel Bandella in (preko Bandella) tudi Shakespearja v komediji *Mnogo hrupa za nič* (motiv domnevne nezvestobe).

Tukaj nas zanima ime junaka: *Tirant lo Blanc*. Lastno ime, *Tirant*, je prav verjetno v zvezi z glagolom *tirer*, meriti, (z lokom) streljati, za vzdevek pa je seveda najbolj pri-roki razlaga z imenom za barvo. Vendar pa misli najtemeljitejši raziskovalec kulture srednjega veka v Španiji, Katalonec Martí de Riquer, da je junakov vzdevek iz izraza *Vlah*, kar se je na Zahodu velikokrat pisalo kot *Blac*, *Blach*. Obliko *Blanc*, 'beli' je treba razumeti kot ljudsko etimologijo, torej z dokaj dobro znano težnjo v jeziku, da se nekemu izrazu poišče motivacijo, etimološko razlago. Ta je seveda v *blanc*, 'beli' bila, v etnonimu *Vlah*, *Blac* pa ne. Na Balkanskem polotoku je *Vlah* pomenil romansko govorečega prebivalca, pastirja, in ta je bil v dobri meri nomad. Izraz je germanski: pojavi se že v Kasselskih glosah iz 9. stoletja v obliki *uualha*, bil pa je seveda že prej razširjen med Germani, in sicer je označeval (romanizirane) Kelte, na katere so germanska plemena trčila. Zdi se, da gre za razširjeno rabo imena keltškega plemena *Volcae*. Nekako tako torej, kot imenujejo Francozi vse Nemce *Allemands* po najbližjem germanskem plemenu Alamanov.

De Riquer je mnenja, da je vir za vzdevek *Vlah*, *Blac* Janoš Hunyadi, ena od štirih zgodovinskih osebnosti, ki naj bi bile literarni vzorec za Martorellovega junaka: razen Hunyadija naj bi bil tak vzorec, in celo najpomembnejši, Roger de Flor, junak iz katalonskih kronik 14. stoletja, in pa dva sodobna viteza Geoffroy de Thoisy in Pedro Vázquez de Saavedra. Erdeljski vojvoda Janoš Hunyadi je bil na Iberskem polotoku znan zaradi svojih zmag nad Turki, zlasti tiste leta 1456 pri Beogradu; iz katalonskih kronik je znano, da so v Valenciji in Barceloni za to zmago imeli zahvalno slovesnost. Ker je bil, kljub funkcijam na Ogrskem, vendar *Vlah*, ali pa so ga za takega v iberskih kronikah imeli, bi bil tak vzdevek razumljiv. Katalonska kronika *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim* ga imenuje »lo comte Blanch«, *Libre de solemnitats de Barcelona* (leto 1456) mu pravi »lo rey Blach« in *Manuel de novells ardits* (kronika mestnega sveta v Barceloni iz istega leta) pa enostavno »lo Blach«.

De Riquer opozarja še na majhen drobec, ki podpira prepričanje, da naj bi bil Janoš Hunyadi, oče Matije Korvina, eden od vzorov za katalonskega junaka oziroma za izbiro vzdevka: Martorell namreč piše, da si je dal njegov junak, *Tirant lo Blanc* izdelati bojno zastavo, na kateri je bil naslikan *krokar*, CORVUS. Besedilo se v katalonščini (pogl. 125) glasi: E l'altra bandera féu fer tota vermella, e féu-hi pintar un corb ab lletres llatines entorn de la bandera que deien: *Avis mea, sequere me, quia de carne mea vel aliena saciabo te*. (In dal je napraviti še eno zastavo, čisto rdečo, in naslikati je dal krokarja z latinskimi besedami okrog njega, ki so govorile: Ptica moja, sledi mi, kajti nasitil te bom s svojo ali tujo krvjo.)